

Søofficerernes mundkurv 1907–08

»Beretning om et Forsøg paa at faa opklaret
Søofficerernes Stilling til Danmarks Forsvar« 1907–08

Ved Hans Chr. Bjerg

På trods af, at forsvarssagen er den nyeste danske histories største politiske stridsspørgsmål, må den siges at være meget lidt undersøgt. Således mangler der undersøgelser vedrørende de forskellige pressionsgrupper inden for officerskredse. Arkivar, cand. mag. Hans Chr. Bjerg meddeler som et eksempel på en sådan pressionsgruppe et hidtil upåagtet manuskript, der beror i Marinens Bibliotek. Den bevægelse blandt yngre søofficerer i 1907–08, som manuskriptet beretter om, endte med en ministeriel mundkurv til søofficererne. I forbindelse med fremlæggelsen af manuskriptet diskuteres de forskellige forhold, der knytter sig til et sådant ytringsforbud.

Problemerne omkring forsvarets ordning er vel nok det mest følelsesladede politiske spørgsmål i den nyeste danske historie. Gennemførelsen af en ordning af forsvaret blev kædet sammen med realpolitiske og skatopolitiske krav i 1870erne og 1880erne og gik uløseligt i hårdknude. Det turde være velkendt, hvorledes den danske konseilspræsident Estrup fra midten af 1880erne gennemførte sin egen forsvarsordning ved provisoriske love og derved kraftigt politiserede hele spørgsmålet omkring forsvaret. Stridens genstand var i virkeligheden ikke forsvaret som sådan men Københavns landbefæstning. Et projekt, som forskellige militære kommissioner – og regeringerne – havde frarådet gennem 1870erne¹. En ordning af forsvaret blev fra Højres side gjort lig med gennemførelsen af Københavns landbefæstning, stærkt anbefalet af artilleriofficerer, noget der bragte hærens officerer som sådan i opposition til flådens officerer, der nok ville en befæstning af København – især til søsiden – men ikke på bekostning af flådens »kraftige udvikling«, som man naturligvis anså for at være af større betydning. Der dannedes sig på denne måde to grundopfattelser, henholdsvis af sømilitær og landmilitær observans². Artilleriofficererne havde regeringens bevågenhed, og søofficerernes mening blev derfor undertrykt.

1. Om forhistorien til 1870ernes og 1880ernes forsvarspolitiske diskussioner se Kristian Hvidt: *Venstre og Forsvarssagen 1870–1901* (1960) og Hans Chr. Bjerg: *Debatten om Danmarks strategiproblem 1872–76*, *Historie, Jyske Saml. Ny Rk. X*, 1 (1972) pp. 1–83.

2. Se nærmere herom i Bjerg op. cit.

ses – at søofficererne fik en ministeriel mundkurv og ikke måtte udtale sig om disse spørgsmål, så længe Forsvarskommissionen ikke havde afgivet betænkning.

Manuskriptet skal nedenfor gengives i sin helhed, idet det forekommer at være et interessant bidrag til Forsvarssagens historie i Danmark specielt med henblik på situationen omkring Forsvarskommissionen af 1902 og samtidigt belyser problematikken omkring ministerielle indskrænkninger i officerers ytringsfrihed. Som den eneste gruppe i befolkningen synes officererne at have fået forbud mod at udtale sig i politiske spørgsmål, der vedrører deres fag.

Indledning

Om Bevægelsens Begyndelse meddeler *Ltn. Clausen*⁶ følgende:

»Den 12/12 1905 holdt jeg i Søløjtnant-Selskabet et Foredrag⁷, hvori jeg bl. a. stærkt fremhævede Nødvendigheden af, at Marinens Stilling i Forsvarsspørgsmaalet blev – om end kun i ganske store Træk – gjort bekendt for Søofficerskorpsets Medlemmer. Jeg udtalte, at Spørgsmaalet om Marinens Stilling til Forsvaret ikke havde været drøftet i Søløjtnant-Selskabet i de 8 Aar, jeg havde været Officer, hvilket havde medført den sørgelige Kendsgerning, at i hvert Fald alle vi yngre Officerer i dette Spørgsmaal stod ganske blottede og uvidende, og at dette havde medført den skæbnesvangre Omstændighed, at Interessen for Marinen og dens Opgave i betænkelig Grad var ved at ebbe ud. Jeg betonedede derfor stærkt Nødvendigheden af, at det hemmelighedsfulde Slør blev draget bort for Søofficerskorpsets Medlemmer, saa at vi kunde komme til en *Fallesopfattelse* ikke alene inden for Marinen men *inden for begge Værn*, hvilket var en Nødvendighed for en tilfredsstillende Løsning af Forsvarsspørgsmaalet.

Til Trods for at Foredraget indeholdt en i forskellige Retninger udtalt Kritik og bl. a. en Imødegaelse af de skarpe Udtalelser, der ved sidste Møde i Søløjtnant-Selskabet (fra Direktøren i Marineministeriet) var faldne mod Kaptajn Kiær og de yngre Officerer, blev det dog modtaget med den største Velvilje; og Kontorchefen i Marineministeriets Stab (Kapt. T. V. Garde) udtalte en Tak over enhver Kritik, der paa den Maade fremkom aabent og baa- ren af Interesse og Kærlighed til Sagen.

Det blev sagt mig flere Gange senere (af Ltn. Lorck⁸, at et Foredrag var under Udarbejdelse i Marineministeriets Stab, og at Marinens Stilling i Forsvarsspørgsmaalet derved vilde blive fuldt ud belyst. Imidlertid gik Maaned efter Maaned uden at Foredraget fremkom, og det er desværre aldrig nogen- sinde kommet. Langt om længe kom saa endelig »Graabogen«⁹ og man har

6. Viggo Clausen (1875–1920).

7. Titlen på foredraget var »Hvad kan der gennem de værnepligtiges uddannelse gøres for at vække forsvarsstemning?«.

8. Victor Lorentz Lorck (1871–1940).

9. »Den danske stats militærpolitiske stilling og ordningen af landets forsvar«. Udg. af Marineministeriets Stab (kommandør Kofoed-Hansen, kaptajn T. V. Garde, kaptajn T. A. Topsøe-Jensen, premierløjtnant V. L. Lorck og premierløjtnant H. Rechner).

vel saa tænkt sig, at denne kunde træde i Stedet for det bebudede Foredrag. Med et Lettelsens Suk »Endelig« greb jeg med Begærlighed og Glæde den fremkomne Piece og søgte efter bedste Evne og med den bedste Vilje herigennem at komme til Klarhed. Desværre gik det mig som vist de fleste, at vi blev sørgelig skuffede. Megen Tid havde man jo ikke (3–4 Dage) til at sætte sig ind i Bogen, men saa meget syntes dog at staa mig klart, at Bogens første Afsnit (de udenrigske storpolitiske Konstellationer) var et altfor svagt og vaklende Grundlag for den *løvrigt* – hvad Materiel og Personel angaar – i *Hovedtrækkene tiltalende Marineforsvarsplan*. Men hvad der var næsten værre, var den Omstændighed, at man ikke havde ladet Afsnittet om Kbhvns Landbefæstning staa blankt (ligesom Afsnittet om Hærens Reorganisation), men i Stedet for fremkommet med Udtalelser om denne, som umuliggjorde Haabet om at komme til en Fællesopfattelse med det andet Værn. For om muligt at komme til en bedre Forstaaelse havde jeg et Par Dage efter en Samtale med Lt. Lorck (der nævnes som en af Bogens Hovedforfattere) men jeg var efter denne stadig lige skuffet og udtalte: »Der samles næppe Flertal indenfor Marinen for Tilslutning til denne »Graabog«, og for Største Delen af Hærens Officerer vil den være som en rødmalet Port for en Tyr bare fordi der ikke stod Blankt under Afsnittet om Kbhns Befæstning.« Jeg talte efterhaanden med flere Søofficerer om »Graabogen«, og de fleste var kommet til samme Resultat som jeg.

Baade Meningerne om og Forstaaelsen af »Graabogen« var højst divergerende. Den fremkomne Piece havde langtfra bevirket, hvad den dog vel havde tilsigtet: at fastholde Søofficererne Interesse og at samle dem i en Fællesopfattelse af Forsvarsspørgsmaalet. Stemningen indenfor Søofficerskredsen blev om muligt endnu mere trykket. Hvad der ogsaa i højeste Grad bidrog her til var, at Rygterne om Splittelsen bl. Forsvarskommissionens Sagkyndige efterhaanden havde antaget saa fast en Form at de maatte betragtes som en Kendsgerning. Da det sidste Rygte fremkom, at Kommissionens Flertal skulde have udelukket Hærens Sagkyndige og tilkaldt de saakaldte ekstraordinære Sagkyndige til at udarbejde en på Partipolitiken baseret Forsvarsplan, bristede vist for de fleste (efter hvad man ved Samtale kunde skønne) Haabet om gennem Forsvarskommissionen at komme til en *forsvarlig* Løsning, ja idet hele taget om at komme til en *gennemførlig* Løsning.

Denne fortvivlede Situation var maaske medvirkende til at Forsvarsadressen & Kvindernes Forsvarsforening blev startede. Disse to Bevægelser gjorde imidlertid Indtrykket af nærmest at være drevne ud fra landmilitære Synspunkter. Marinen kom til at staa i en skæv Stilling til disse. Paa de talrige Forsvarsmøder optraadte kun landmilitære og man hørte intet om Marinen som et nødvendigt Led i Forsvaret, vistnok paavirket af den stiltiende Forudsætning at Marinen jo stod afvisende overfor hvad Hæren ønskede. Fra flere Sider beskyldtes Marinen for at nære Ønsker om en Alliancepolitik med Tyskland (Kejser Wilhelms Udnævnelse til Ærespræsident i S. O. F. blev mistydet i denne Retning¹⁰.) – Udtalelsen i »Berliner Tageblatt«, at Marinen var Modstander af Kjøbenhavns Befæstning sagdes at være inspireret af en af vor Marines Spidser. Mange er de haarde Ord, der i denne Anledning er faldne

10. Dette var sket i juli 1907, jfr. H. E. Foss: *Søofficersforeningen gennem 75 år* (1934) p. 64.

mod Søofficererne, desværre mest i de Kredse, der sætter Fædrelandets Forsvar som det vigtigste Spørgsmaal, der maa løses først, fordi det danner Grundlaget for alle de andre indrepolitiske Samfundsspørgsmaal.

Jeg talte ofte med Kammerater om at gøre noget for at faa Søofficerernes Stilling klarlagt og faa Marinen rensset for de haarde Beskyldninger, der mer eller mindre skjult rettedes mod den baade fra det andet Værn og hvad der var det værste ude i Folket.

En Dag i November 1907 da Lt. Topsøe-Jen.¹¹, Schaffalitzky¹² og jeg sad og talte om disse Ting, blev vi enige om at samles med et par Kammerater for at drøfte, hvad der var at gøre. Vi udvalgte da 9 af vore nærmeste Kammerater til at mødes hos mig første Tirsdag efter Mødet i Sø-Løjtnant-Selskabet. Vi tænkte først paa at blive i S. O. F.¹³ efter Mødet og tale sammen der, men blev hurtigt enige om at det var upraktisk, og valgte derfor at mødes privat.

Iste Møde

Tirsdag d. 5te. November 1907 afholdt følgende 9 Officerer Møde for at samtale om Marinens Stilling i Landets Forsvar:

Ltn. Dornonville de la Cour¹⁴
 Ltn. Topsøe-Jensen
 Ltn. Gyldenkrone¹⁵
 Ltn. Asmussen¹⁶
 Ltn. Bergsøe¹⁷
 Ltn. Dirckinck-Holmfeld¹⁸
 Ltn. Clausen
 Ltn. Schaffalitzky
 Ltn. Mourier¹⁹

De Spørgsmaal man i store Træk tog op til Drøftelse var i Hovedsagen følgende:

1. *Kan vi indenfor Søofficerskorpset komme til en Fællesopfattelse af Marinens Stilling i Landets Forsvar?*
ad 1. Alle mente, at der var stor Sandsynlighed for at kunne opnaa dette – endog ret hurtigt – naar man blot tog fat paa Spørgsmaalet.
2. *Hvilket Grundlag har vi til at arbejde paa for at komme til en Fællesopfattelse?*

11. Axel Gottlieb Topsøe-Jensen (1872–1959).

12. Cai Baron Schaffalitzky de Muckadell (1877–1972).

13. SOF = Søofficersforeningen.

14. Louis Dornonville de la Cour (1872–1934), formand for Sø-lieutenant-Selskabet 1908–10.

15. Einar Marius Gyldenkrone (1874–1946), formand for Sø-lieutenant-Selskabet 1910–12.

16. Hugo Johan William Asmussen (1873–1935).

17. Johan Fredrik Bergsøe (1875–1931).

18. C. U. E. J. Dirckinck-Holmfeld (1875–1945).

19. Chr. Frederik Denys Mourier (1879–1959).

ad 2. Der nævnedes det Afsnit i *Eskadrechefens Rapport* fra 1906, der omhandlede *Flaadens Stilling til Forsvaret* samt »Graabogen«. Man var enige om, at disse to værker i Hovedsagen hævdede de samme Anskuelse m. H. t. Marinens Stilling i Landets Forsvar, og at de derfor var tilstrækkeligt Grundlag til at arbejde paa samt at de efter Forholdenes Natur og henset til de Mænd som staa bag ved, ogsaa var de eneste mulige.

Man var enige om, (uden at komme nærmere ind paa de i »Graabogen« først omtalte udenrigspolitiske Situationer) at der paa et meget væsentligt Punkt var et Hul i Bogen. – Det samme har tidligere været berørt i Kaptajn Saabyes Bemærkninger til Eskadrerapporten 1960 – Hullet er den manglende Motivering af, hvorfor netop saa & saa meget er det Minimum af Materiel, som maa fordres for at løse Opgaverne. Man mente at have Grund til at formode, at vore militære Sagkyndige i Forsvarskommissionen ogsaa her stod overfor et af de vanskeligste Spørgsmaal: at motivere Flaadens Størrelse dels overfor de landmilitære Sagkyndige dels overfor de civile Kommissionsmedlemmer.

3. *Hvad kan man tænke sig vil ske, naar Forsvarskommissionens Betænkning foreligger?*

ad 3. Det bemærkes her til, at Regeringen jo da antagelig maatte fremsætte sin Forsvarsplan; rygtevis forlyder det, at denne allerede er under Udarbejdelse af 4 Officerer 2 fra hvert Værn. Vil disse Officerer udarbejde en Plan som *for Marinens Vedkommende* divergerer fra »Graabogen«? Vil de fremføre en Plan, uden at være forvissede om at de har Flertal for denne indenfor Søofficerernes Kreds? Svaret bliver da: Det maa siges at være indlysende, at hvis de 4 Officerer kan blive enige, da maatte det være et mægtigt for ikke at sige et nødvendigt Rygstød for dem at vide at bag ved deres Plans maritime Del stod Marinens Officerer med en enig Mening. Naar vi – forhaabentlig snart – kommer saa vidt, at vi for vort Vedkommende faar klarlagt, hvad vi fuldt ud kan slutte os til, vilde det da ikke være baade loyalt og heldigt om *Søofficererne*, blandt de ovenomtalte 4 Officerer der siges at udarbejde en Regeringsforsvarsplan, ganske privat faar at vide, *hvorledes vor Stilling er til Forsvarsspørgsmaalet, samt at vi intet hellere ønske end at kunne blive et Rygstød for Regeringen i dens Bestræbelser for at gennemføre et af begge Værn anerkendt forsvarligt Forsvar.*

Skulde der saa vise sig Divergens mellem vedk. Officerers Mening og det Resultat vi var kommet til da maatte vi vel kunne ændre vor Opfattelse saa meget at Enighed opnaedes, hvis Divergensen var af ringere Betydning. Hvis den derimod var stor, kunde der vel fornuftigvis ikke være tale om andet end at vi trækker os tilbage efter at have meddelt vor Opfattelse og at vi stod fast paa denne. Vi maatte da foreløbig forholde os passive og afventende, med mindre vi hører nævne, at Søofficererne som Helhed tages til Indtægt for en Forsvarsplan, der staa i stærk Modstrid med vor virkelige Opfattelse.

4. *Maa en Forsvarsplan, der ikke er billiget af begge Værn, ikke anses for forkastelig?*

ad 5. Alle mente jo alene af den Grund at Sandsynligheden for dens Gen-

nemførelse var yderst ringe. Hvorledes vi efter opnaaet Enighed skulde træde i Forbindelse med Hæren stod noget uklart endnu. Man kunde tænke sig at man sammenkaldte et privat Møde med Officerer af det andet Værn. Man tror næppe, at det vil være nødvendigt for disse at forberedes herpaa, idet man antager, at de har deres Standpunkt mere klart end vi. En anden Vej vilde maaske være bedre: Hvis der kunde opnaaes et Tilidsforhold mellem de 4 Officerer, der udarbejder Regeringslovforslaget og det store enige Flertal af Sø- og Landofficerer, da kunde man stole paa Skabelsen og Fastholdelsen af den Enighed, der politisk og sagligt betinger Spørgsmaalets Løsning.

5. *Hvorledes stiller Søofficererne sig til Kjøbenhavns Befæstning til Sø- og Landsiden?*

ad 5. Alle mente at det var af stor Interesse at faa at vide hvormange, der var Modstandere af Landbefæstningen. Der mentes ved et løst Skøn ca. 10 %, men hver af os vilde iøvrigt stræbe efter underhaanden at faa dette Spørgsmaal oplyst.

6. *Bør Formen for det Rygstød vi ønsker at være for en eventuel enig Kommission af Officerer, der har udarbejdet Regeringens Lovforslag, ikke strække sig ud over det passive?*

ad 6. Jo. Vi kunde ønske at deltage i Vækkelsen af Forsvarsstemningen rundt om i Landet, hellere ved direkte personlig Optræden end ved skriftlig Virksomhed. Som Grundlag for denne Agitation maatte da de 4 Officerers Fællesprogram staa. Det vedtoges at afholde Møde igen næste Tirsdag og at opfordre nogle flere Officerer til at deltage heri.

2det Møde

Tirsdag d. 12te November.

Foruden Deltagerne i første Møde var til stede:

Kapt. Schultz ²⁰
 Kapt. Saabye ²¹
 Ltn. Bastrup ²²
 Ltn. Moth ²³
 Ltn. Bonde ²⁴

Kapt. Schultz: Jeg har med Glæde modtaget Opfordringen, da jeg selv har haft den tanke, at vi i Marinen trængte til at drøfte Forsvarssagen bl. a. for at lære Flertallets Standpunkt at kende. Jeg har følt det saa meget i den Tid, jeg i Fiskeriinspektionen kom rundt til alle mulige Steder hele Landet over og hvor ofte er det ikke hændt mig, at man har spurgt mig om, hvorledes Stemningen var i Marinen, hvortil jeg altid har maattet svare: »Det ved jeg ikke«.

20. Johannes Herman Schultz (1861–1934), redaktør af Tidsskrift for Søværnen 1898–1909.

21. Poul Saabye (1865–1955), formand for Søe-lieutenant-Selskabet 1903–04.

22. Chr. G. Bastrup (1872–1951).

23. Rudolf Moth (1873–1949).

24. Niels Knud Harald F. Bonde (1882–1954).

Den Dag jeg meldte mig til Adm. Zachariae efter Kommandoens Strygning i »Iver Hvitfeldt« benyttede jeg Lejligheden til at spørge ham om det var sandt, at han var blevet opfordret til at indgive sine Anskuelser om den heldigste Forsvarsordning til Forsvarskommissionen. Han svarede, at han saavel som alle Admiraler og Generaler havde faaet Opfordring til at udtale sig om Forsvarets Ordning til Forsvarskommissionen. Jeg spurgte ham, om der havde været noget Fællesarbejde mellem Admiralerne, saaledes at der forelaa en samlet Indstilling. Admiralen svarede nej; hver havde indsendt for sig. Jeg spurgte Adm., om det ikke vilde være Øjeblikket nu til at starte en Diskussion i Sølts-Selsk., og om han ikke ville deltage i den. Dertil svarede han, at det var næppe Øjeblikket til at diskutere Forsvarssagen; man maatte vente til Komm. var færdig; men det vilde jo forhaabentlig ikke vare længe.

Dermed opgav jeg foreløbig Tanken, indtil jeg fik Opfordringen til at komme her, hvilket jeg med stor Glæde har efterkommet, da jeg stadig er af den Formening, at vi i Marinen trænger til at lære hinandens Anskuelser at kende, særlig da jeg har paa Fornemmelsen, at der er sket en Strømkæntning, siden Tilslutningen til de Cold'ske Artikler fandt sted for nogle Aar siden.

Lt. Clausen (Beretning om 1ste Møde)

Derefter udspandt der sig en Diskussion, hvorledes man skulde tage fat paa Sagen.

Kaptajn Saabye hævdede, at det eneste Sted, hvor vi kunde drøfte Forsvarssagen, var i Sølts-Selsk. Vi maatte i hvert Fald først prøve at faa Sagen startet dér; skulde der saa blive lagt Hindringer i Vejen fra MMs Side, maatte man drøfte, hvorledes Sagen derefter skulde gribes an.

Kaptajn Saabyes Udtalelser fandt alm. Tilslutning.

Der diskuteredes derefter, hvorledes man skulde bringe Sagen frem i Sølts-Selsk., da man meget let risikerede, at Formanden, henset til den Mundkurv, der var givet Det krigsvidenskabelige Selskab, vilde vægre sig ved at give Tilladelsen.

Lt. Clausen mente, at i dette Tilfælde, som i alle andre Forhold nutildags, gjorde den overvejende Majoritet Indtryk, og mente derfor, at naar man kom til Formanden eller eventuelt MM med et Ønske fra Flertallet af Søoff. om at diskutere Forsvarssagen, vilde man sikkert bøje sig for et saadant Ønske. Han foreslog derfor, at man skulde anstille en Enquête hos Søoff. om hvorvidt de ønskede en Diskussion i Sølts-Selsk. om Forsvarssagen.

Dette Forslag godkendtes, og man blev enig om strax at gaa igang, idet hver af Deltagerne fik tildelt et bestemt antal Off. han skulde forespørge. Det fulgte sig selv, at man ikke vilde adspørge de 2 Off. der har Sæde i Forsvarskommissionen ej heller Direktøren i MM.

Dernæst var Spørgsmaalet om, naar Formanden skulde havde Anmodningen, og man blev efter nogen Diskussion enig om, at han skulde have den den paafølgende Onsdag, saaledes at han havde en hel Uge til at forberede sit Svar.

Der valgtes et Udvalg til at affatte Anmodningen til Formanden i Sølts-Selsk. om at maatte afholde Diskussion der om Forsvarssagen. Anmodningen fik nedenstaaende Ordlyd:

Kbhvn. i November 1907

Til Formanden for Søløjtnant-Selskabet ²⁵.

Forsvarsspørgsmaalet nærmer sig sin Løsning. Ude i Befolkningen spores en stærkere og stærkere Forsvarsstemning. Under disse Omstændigheder er det overordentlig betydningsfuldt, at alle Officerer er enige om Maaden, hvorpaa Landet skal forsvares.

Vi Undertegnede fremsender hermed vort Ønske om, at Spørgsmaalet vedrørende Landets Forsvar maa blive stillet til Diskussion i Søløjtnant-Selskabet. Det er vor Tanke herved at opnaa, at Søofficererne samler sig om en fælles Opfattelse af Forsvarssagen. Enighed og Klarhed vil være til Gavn for den Enkelte og til Slette for Forsvarsbevægelsen udadtil.

Vi imødeser Svar ved førstkommende Møde.

Paa denne Henvendelse samlede Underskrifter i de paafølgende Dage. Lt. Clausen henvendte sig til en af Off. i MM's Stab (Wenck) og bad ham om at komme med som Deltager, for at man i MM kunde vide lidt om, hvad vi talte om. Han mente, at hans Stilling i MM vilde genere ham i at udtale sig helt, og sagde, at han, efter hvad han saa ofte havde talt med Lt. Clausen om, jo stod paa samme Standpunkt og havde samme Syn paa Sagen som denne. (Lt. Clausen tilføjer, at det fremgaar af Manuskriptet til hans Foredrag 12/12 1905 og af et Manuskript af Decbr. 1904 til et ikke holdt Foredrag, at hans Syn stadig er det samme). Iøvrigt saa Lt. Wenck mørkt paa Forsvarsspørgsmaalet og troede ikke, at det vilde gavne noget, om vi fik klaret vort Syn, thi som han sagde: »Folketinget vil ikke«.

3die Møde

Tirsdag d. 19. Novbr. efter Mødet i Sø-Lt.-Selskabet.

Der meddeltes Resultatet af Enquêten, som var gaaet sin Gang i den forløbne Uge og havde bragt det for Alle overraskende Resultat, at af 94 adspurgte Off. havde 90 svaret ja og kun 4 nej paa, at man ønskede en Diskussion i Sø-Lt-Selsk. om Forsvarssagen (heri er dog ikke medregnet de i MM's Stab ansatte Officerer).

Adressen med de 90 Navne beror i Sø-Lt-Selsk's Archiv.

Det blev derefter sat under Debat, hvorvidt man skulde spørge MM om Tilladelse til at afholde Diskussionen, eller om man uden videre skulde starte Diskussionen i Selskabet, og saa lade MM selv tage Bestemmelse, om det vilde stoppe Bevægelsen eller ej, idet Formanden i Sø-Lt-Selsk. havde ladet sig forlyde med, at han i saa Henseende vilde rette sig efter Flertallets Ønske.

Der fremførtes vægtige Grunde for begge Tilfælde. *Schultz* udtalte, at baade Kmdr. Middelboe og Kmdr. Hovgaard havde udtalt i Samtale med ham, at der var meget, der talte for, at man ikke skulde henvende sig til

25. Formanden var på dette tidspunkt premierløjtnant Vilhelm J. A. Harttung (1871-1947).

MM, da man ved at henvende sig til det, tvang det til at tage Stilling, medens det i modsat Fald kunde lade, som om det ikke vidste noget om det.

Kapt. Saabye og *Lt. Bergsøe* hævdede, at det var aldeles nødvendigt, at underrette MM om Sagen, da adskillige af dem, som var gaaet med til at starte en Diskussion, havde gjort det under den Forudsætning, at Ministeriet gav Tilladelse til Diskussionen.

Lt. la Cour anførte, at hvad der talte for at forespørge Ministeriet var, at saafremt en Diskussion sattes paa Dagsordenen uden videre og blev stoppet ved et kort skriftligt Forbud til Formanden fra MM vilde dette aldrig erfare, hvor stor en Majoritet, der stod bagved.

Man vedtog at adspørge Ministeriet.

Der taltes derefter om, hvornaar Diskussionen skulde finde Sted.

Kapt. Schultz mente, at man skulde vente til efter Nytaar for at være saa godt forberedt som muligt; men der viste sig mest Stemning for at faa Formanden til at ansætte det første Diskussionsmøde til sidste Mødeaften før Jul, da man saa efter hvad der blev sagt, kunde lægge Program for den videre Diskussion. Man blev enig om, at *Lt. Clausen* skulde indlede Diskussionen og forskellige af Deltagerne i Mødet skulde være klare til at fortsætte, saa at man var sikret mod, at det løb ud i Sandet.

Kapt. Schultz gjorde opmærksom paa Faren ved at medtage Kbhvns Landbefæstning i Marinens Program, at man udelukkende bevilger denne og stryger Resten af Programmet ud fra den Betragtning, at den ialtfald er den rigtige, siden begge Værn er enige om den. Saadan er det jo gaaet før; da fik Hæren en Søoff. (Minister Ravn) til at forelægge Forslaget til Landbefæstningen, og da saa Provisorierne kom, tog man kun Penge til det, som baade Hær og Flaade var enige om.

Der blev svaret, at man ikke troede, at den Ting vilde gentage sig. Herom udspandt sig nogen Diskussion. Enkelte mente, at selv om dette skulde ske, var det dog at foretrække for den nuværende Tilstand, hvor man hverken havde det ene eller det andet, og at Søoff. i saa Fald hellere maatte bøje sig. *Ltn. Clausen* udtalte, at han aldrig vilde gaa med her til uden Protest, thi det vilde være at føre Folket bag Lyset, og det var ikke tilstrækkeligt at haabe paa at man senere kunde faa det samlede Værn suppleret i en fuldt ud forsvarlig skikkelse. Efter over 30 Aars Strid og Splid har Folket Ret og Pligt til at faa Forsvarsspørgsmaalet endelig løst, saa at man ikke om et Aars Tid eller to skal begynde paa Striden forfra.

Endvidere henledte *Kapt. Schultz* Opmærksomheden paa, at Søoff. sikkert vilde blive angrebne, hvis de nu erklærede sig til Gunst for Kbhvns Landbefæstning, medens de for kun et par Aar siden i stort Antal sluttede sig til en Udtalelse imod denne. Over for et saadant Angreb vilde imidlertid Ordene »Port Arthur« være et godt Forsvar. Der blev gjort opmærksom paa den af Pression stærkt smagende Maade, hvorpaa Underskrifterne blev samlede. Det bemærkedes, at Underskrifterne samledes efter Fremkomsten af de 3 første Artikler, hvilket gav dem, der overhovedet havde læst dem det Indtryk, at Landbefæstningen *virkelig* var altopslugende. Efter at Underskrifterne var indsamlede fremkom der imidlertid oplysende Artikler over Bekostningen, saa at *Kapt. Cold* i sidste Artikel fuldt ud maatte indrømme, at den pekuniære Side af Sagen (10 Mill. Kr.) ikke spillede nogen Rolle, men at Frygten for at Land-

befæstningen skulde blive altopslugende kun stammede fra Besætningsforholdene.

Angaaende Tilslutningen til Kaptajn Colds Artikler udtalte *Ltn. Bergsøe*, at der ikke havde været Tale om nogen egentlig Enquête, der var blevet samlet Navne ikke Underskrifter, og man kunde særdeles vel have sluttet sig til Kaptajn Colds Anskuelse uden at være en direkte Modstander af Fæstningen; »jeg personlig ved saaledes, at jeg samtidig med, at jeg skrev mit Navn op paa et Stykke Papir, Kaptajn Jøhnke forelagde Officersskolens Elever i et Frikvarter udtalte, at jeg kun gjorde det paa den Betingelse, at Bevægelsen ikke gik ud paa at faa Kjøbenhavns Befæstning fjærnet, men kun at aabne Nationens Øjne for Marinens Opgaver i Farvandene. Kaptajn Colds Artikler har forhaabentlig haft Betydning i den Henseende, og Søofficerernes Tilslutning til dem kan kun misforstaas af Forsvarsnihilister, og vor Optraeden nu kan vi, naar vi ser paa hele Forsvarssagens Udvikling godt rime sammen med Søofficerernes Optraeden den Gang. Artiklerne fremkom paa et Tidspunkt, hvor de anskuelse, der kom offentlig frem fra Hærens Side ikke var marinevenlige. Kaptajn Cold, der paa det Tidspunkt var i Marineministeriets Stab, oplyser i sin første Artikel, at Hæren vil *kun* Københavns Befæstning. Som et Modtræk herimod udvikler han Marinens store Opgaver i Farvandene. Marinen havde iøvrigt længe holdt sig tavs, fra Hæren var der blevet skrevet og agiteret, nu tager endelig en Søofficer til Orde, hvad var da rimeligere end, at man gav ham sin Tilslutning; den Gang *var* der Splid mellem Hær og Flaade og den var der jo før Kaptajn Colds Artikler, nu er vore Bestræbelser derimod at arbejde paa det *baade og*, der efter den tid for saa mange er blevet *Løsnet*«.

D. 21. Novbr. gik Formanden og Næstformanden i Søløjtnant-Selskabet (Lt. Harttung og Lt. de la Cour) til Direktøren for MM, Kmdr. Kofoed-Hansen, for at erfare, om MM vilde nedlægge Forbud mod Ansættelsen af en Diskussion om Forsvarssagen i Sø-Lt-Selskabet. Direktøren var et Par Dage i Forvejen af Kmdr. Hovgaard bleven privat underrettet om, at en saadan Forespørgsel vilde komme.

Henvendelsen skete paa Direktørens Kontor i MM. Formanden medbragte den til ham stillede, af 90 Medlemmer af Selskabet, hovedsagelig Officerer i aktiv Tjeneste, underskrevne Anmodning om at ville ansætte en Diskussion om Forsvarssagen på Dagsordenen i Selskabet.

Henvendelsen mødte et Afslag, som motiveredes med 1) at en Diskussion af lignende Art var bleven forbudt i Krigsvidenskabeligt Selskab, og at Forsvarsministeren ikke, uden at vække en Storm af Forbitrelse i det andet Værn, kunde give den af Søoff. forlangte Tilladelse. 2) at Direktøren ikke indsaa Nyttens af en saadan Diskussion paa et Tidspunkt, da man hver Dag kunde vente Forsvarssagens Afgørelse, og hvor Sagen altsaa faktisk var afsluttet.

Direktøren indlod sig iøvrigt i en Diskussion om hele Spørgsmaalet (ikke Forsvarsspørgsmaalet men Betimeligheden af dettes Drøftelse). Han beklagede den til ham skete Henvendelse som nødte ham til at give Afslag, som maaske om nogle Dage vilde blive benyttet i Oppositionspressen til et Angreb paa Forsvarsministeren. Han erklærede dog, paa et direkte derom stillet Spørgsmaal, at MM ogsaa uden denne Forespørgsel vilde have nedlagt et be-

stemt Forbud mod den omhandlede Diskussion i Sø-It-Selsk. saasnart dennes Ansættelse paa Dagordenen var kommen til MM's Kendskab, hvad der jo ikke kunde undgaas.

Han erklærede det umuligt at ophæve den Krigsvidenskabeligt Selskab paa-lagte Mundkurv (som Svar paa Spørgsmaal, om der ikke ad denne Vei kunde opnaas Tilladelse).

De Omstændigheder, der i Foraaret 1907 havde foranlediget Forsvarsministeren til at nedlægge sit Forbud, existerede endnu, og i langt højere Grad, thi naar man allerede dengang ventede Forsvarskommissionens Afslutning, saa gjaldt det nu, at »Betænkningen saa at sige var paa Trapperne«, og Forsvarsministeren maatte derfor forlange ubetinget Ro om Spørgsmaalet, indtil Kommissionens Resultat virkelig forelaa.

Direktøren ytrede, at han ikke rigtig forstod Meningen med hele denne Bevægelse inden for Søoff.-Korpset; han spurgte, om det var Hensigten, hvis man nu gennem Diskussion kom til et Standpunkt, der var modsat MM's, om man da vilde rejse en Kamp mod MM eller blot lægge det Hindringer i Vejen for Gennemførelsen af dets Program.

Hertil blev der svaret, at Maalet for Bevægelsen i første Linie kun skulde være at søge at skabe Klarhed over Marinens Standpunkt over for Forsvarets Ordning. Man følte det som en Brøst, at Søoff. naar de adspurgtes af Civile om Marinens Stilling til Spørgsmaalet om Forsvarets Ordning, maatte svare, at Marinens Standpunkt ikke kendtes, og at det næppe existerede, da Sagen aldrig var bleven udtømmende diskuteret blandt Søoff.

Dertil kom, at det var en alm. Følelse hos Søoff., at deres Stilling til Forsvarssagens Løsning blev galt opfattet ude i Befolkningen, og tillige hos Hærens Off. Det var en alm. udbredt Mening, at Søoff. stillede sig stejlt imod den af Landoff. nærede Opfattelse, at en Løsning af Forsvarssagen, der ikke indeholdt Kbhvns Befæstning, var umulig. *Det gik saa vidt, at Søoff. beskyldtes for at nære Ønsker om Alliance med Tyskland og derfor vilde opbygge et Forsvar, der kun var muligt med en saadan Alliance i Baggrunden.*

Det var den gængse Opfattelse blandt Søoff., at der var en stigende national Stemning ude blandt Folket, – at der var født en Bevægelse, som krævede en Løsning af Forsvarsspørgsmaalet, men at Marinen blev holdt uden for denne Bevægelse – fordi man troede, at den havde svigtet de nationale Traditioner.

Derfor ønskede man at faa konstateret, hvor Marinens Opfattelse virkelig var, for forhaabentlig at kunne slaa de ovennævnte Paastande ned, og først og fremmest for at kunne faa tilintetgjort Forsvarsministerens idelige anvendte Vaaben mod en Tilendebringelse af Forsvarsstriden: Spliden mellem de to Etater.

Direktøren spurgte, hvad man egentlig forstod ved »Marinens Mening«. Hvem var »Marinen«? Var det Meningen, at Forsvarsordningen skulde afgøres ved Afstemning og simpel Majoritet af Off.Korpset? Hvis man med »Marinens Mening« forstod MM's Mening, saa kendte man den jo tilstrækkelig godt gennem den Piece, der forrige Aar var sendt hver Off. til Gennemlæsning fra Marineministeriets Stab.

Hertil blev der svaret, at man vel var paa det rene med, at man ikke uden videre kunde betragte enhver Off. som sagkyndig paa Forsvarsvæsenets Omraade, og at man var ganske paa det rene med, at de Off. der sad i Ad-

ministrationen, laa inde med det bedste Materiale til at danne sig en begrundet Opfattelse. Derfor havde man heller ikke noget højere Ønske, end at Off. fra MM's Stab kunde indlede en Diskussion som den ønskede.

Hvad den omtalte Piece angik, da var den ikke kendt af alle Off., idet alle, der paa det Tidspunkt havde været udkommanderede, foruden de senere udnævnte Off. ikke havde haft den i Hænde. De, der havde læst den, havde haft den i saa kort Tid – 3 Dage – at det ikke havde været muligt for dem at sætte sig grundigt ind i det betydningsfulde Emne.

Direktøren mente, at man meget godt paa 3 Dage kunde sætte sig ind i et Emne, der var saa godt tilrettelagt. Han undrede sig saa meget mere over den »usædvanlige« Interesse for Sagen, der var oppe i Øjeblikket, som han vidste, at adskillige Off. havde sendt »Graabogen« videre uden saa meget som at have aabnet den.

Paa en fremsat Formodning om, at Direktøren maaske undervurderede den Bevægelse, der gik gennem Marinen, svarede han at han aldeles ikke til-lagde Adresser og Underskrifter nogen Værdi. Dertil kendte han for godt den Maade, hvorpaa en saadan Historie fremkom. Der var selvfølgelig en lille vamt interesseret Klump, og den fik saa med Lethed den store Masse med sig. »Der vilde næppe være kommen saa mange Underskrifter, hvis det havde drejet sig om at yde et Bidrag i veldædigt Øjemed«.

»Forøvrigt«, spurgte Direktøren, »hvorfors vil De netop samles til Drøftelse af denne Sag i Sølts-Selsk.? De kan jo drøfte den paa ethvert andet Sted?«

Hertil svarede (Lt. la Cour), at man mente, at Sølts-Selsk var det mest passende og mest nærliggende Forum at vælge, naar Søoff. vilde drøfte militære Emner. Og yderligere mente man, at den militære Straffelovs § 162 udelukkede Diskussion af den Art fra andre Forsamlinger eller i andre For- eninger af Søoff. end netop Sølts-Selsk.

Direktøren erklærede, at han ikke forstod § 162 paa denne Maade. Han plejede at drøfte saadanne sager med Generalauditøren, men havde hidtil ikke anset dette for fornødent (sic!).

Lt. Harttung betonedede den fortrolige Karakter af Selskabets Diskussions- er; men Direktøren udtalte sin Tvivl om, at en saadan Diskretion vilde blive strængt overholdt. Han beklagede atter at man ved en Henvendelse til ham havde fremkaldt et Forbud (ikke fordi han havde ønsket Sagen diskuteret uden Forespørgsel, men fordi han mente, at Forbudet kunde blive et Vaaben i Hænde paa politiske Modstandere).

Han endte med at bede Sølts-Selsk.s Bestyrelse om at betragte hans Svar som et foreløbigt Forbud, indtil man hørte nærmere fra ham.

Den følgende Dag modtog Formanden et Brev fra Direktøren om at betragte den foregaaende Dags Samtale som Fortrolig.

Saa vel Lt. Harttung som Lt. de la Cour havde da allerede omtalt Sagens Forløb til adskillige Søoff., da Samtalen ikke var bleven betegnet som for- trolig af Direktøren, da den fandt Sted. Samtidigt erklæredes Forbudet som definitivt.

Formanden gik derfor den følgende Dag til Direktøren og meddelte ham, at Samtalens Indhold allerede inden Direktørens Meddelelse var fortalt til en Del Søoff.

Direktøren erklærede da, at Ønsket om Samtalens Fortrolighed ogsaa nærmest refererede sig til, at han ikke ønskede den meddelt fra Formandspladsen i Sø-Ilt-Selsk., men at han ikke havde noget imod, at den privat omtaltes blandt Søoff.

Tirsdag den 26. Novbr., ved Mødet i Sø-Ilt-Selsk. gav Formanden Meddelelse om, at MM havde nægtet Tilladelse til at diskutere Forsvarssagen og ønskede sit Forbud betragtet som fortroligt. Der blev ingen Diskussion i Selskabet herom.

4de Møde

Lørdag d. 30. Novbr.

Skønt der til at begynde med var stærk Stemning for ikke mere at komme til Sø-Ilt-Selsk.s Møder, bøjede man sig dog for Kapt. Schultz's og Kapt. Saabyes Argumentation, at der var noget ulogisk i at lade Sø-Ilt-Selsk. undgælde, naar dette kun havde stillet sig velvilligt over for Medlemmernes Ønsker, medens Forbudet mod Diskussionen stammede fra MM, som man selv havde ønsket adspurgt. Da den Demonstration, der laa i et udeblive fra Sø-Ilt-Selsk.s Møder saaledes vilde faa fejl Adresse, opgaves den.

Lt. Clausen foreslog, at man skulde foretage en Enquête blandt Søoff. om, hvorvidt de under en eller anden Form kunde gaa med til en Ordning, der indeholdt Kbhvns Landbefæstning, thi det var dog denne, der dannede det vanskelige Punkt i Forsvarssagen, og kunde Sø- og Landoff. blive enige paa dette Punkt, vilde det gamle Slagord om Uenighed mellem Værnene falde bort og en slem Anstødssten for mange, der gerne vilde tro paa Muligheden af en Forsvarsordning, dermed være fjernet.

Det blev foreslaaet, at der skulde nedsættes et Forretningsudvalg, der skulde formulere et Grundlag for en Enquête og varetage Tankens praktiske Gennemførelse. Til dette Udvalg valgtes: Kapt. Schultz, Lt. de la Cour og Lt. Clausen.

Onsdag d. 4de December holdt Udvalget Møde for at drøfte Enquête-Programmet.

Tirsdag den 10. Decbr., Møde, 10 Deltagere.

Udvalgets Enquête-Program blev forelagt og drøftet. Efter nogle mindre Ændringer fik det nedenstaaende Form:

»Som bekendt er der blandt mange af vore civile Medborgere en gængs Opfattelse, at der m. H. t. Forsvarsspørgsmaalet hersker stor Uenighed mellem de to Værn. Vi ved, at der har været stærkt divergerende Anskuelse paa dette Punkt; men vi har Grund til at formode, at Divergensen, naar Sagen ses i sine store Træk, væsentlig har tabt sig.

Da Formodningen om Uenigheden mellem de to Værn er den største Hindring for at det danske Folk kan faa Tro paa og Tillid til, at der gennem et Forsvar kan skabes en virkelig værdifuld Assurance for Landets Neutralitet og Selvstændighed, ønsker vi at bidrage til at bortskaffe denne Hindring ved at lade en rigtigere Opfattelse komme til at gøre sig gældende.

Kommandør Hovgaard har (som nævnt i C. C. Haugners Piece »Forsvars-sagens Kærne«) udtalt, at Flertallet af Flaadens Officerer er enige om Nødvendigheden af Kbhvns Befæstning. Denne Udtalelse kan vi slutte os til med det absolutte Forbehold, at vi anser de 3 Hovedfaktorer i Forsvaret som:

1. *Flaadens Udvikling* med de for dens Opgaver ved Neutralitetshævdelsen nødvendige Støttepunkter,
2. *Hærens Udvikling* og
3. *Kjøbenhavns Befæstning til Sjø- og Landsiden*

for at være af *sideordnet Betydning*. En ensidig Udvikling af noget af disse enkelte Led paa et andets Bekostning anser vi for lige saa uheldig som ingen Løsning.

Vi anser ikke nogen Løsning for forsvarlig, som ikke billiges af de Sagkyndige, hver for sit Omraade. – Med de Sagkyndige forstaas de Officerer, som bærer, eller i Krigstid kommer til at bære, Ansvar for Forsvarets enkelte større Led.

Da vi staar over for Sagens Afgørelse ved en næsten direkte Folkeafstemning, maa vi hævde Nødvendigheden af en samtidig, endelig og betryggende Ordning for samtlige 3 Hovedpunkters Vedkommende.«

Man enedes om at gaa frem paa samme Maade som ved Forespørgslen om, hvorvidt der ønskedes Diskussion i Sjø-I-Selsk., dog kun med mundtlig Tilslutning, ikke skriftlig som ved den foregaaende.

Da Enquêten var godt i Gang og man med Forespørgslen var naaet det Resultat, at 75 % af de adspurgte Officerer havde sluttet sig til dens Program fremkom

Søndag d. 22de Decbr. Artiklen i »Nationaltidende« Morgennummer. – Kl. 2 EM Møde hos Lt. Gyldenkrone. *Kaptajn Schultz* hævdede, at det var nødvendigt, at der fremkom en Redegørelse om det virkelige Forhold, da vi ellers kom til at staa som perfide Mennesker over for vore Kammerater, idet det let kunde faa Udseende af, at vi brugte vore Kammeraters Navne paa en falsk Maade, idet de Tal – 90 og 4 – jo gjaldt Afstemningen om Diskussion i Sjø-I-Selsk. og ikke Tilslutningen til Programmet. *Kaptajn Schultz* foreslog, at han og Lt. la Cour underskrev Redegørelsen.

De to forslag billigedes.

Kaptajn Schultz og Lt. la Cour tog fra Mødet op paa Nat.td.'s Redaktionskontor, hvor de efter Telefon-Konference med Redaktør Karstensen og personlig Samtale med Redaktør Bartholin opnaaede, at Bladet i en Notits meddelte, at der i den nærmeste Fremtid vilde komme en Redegørelse fra rette Vedkommende; derimod vilde Bladet ikke dementere sine egne Meddelelser.

Mandag d. 23de Decbr. udarbejdede Kapt. Schultz og Lt. la Cour et Udkast til en Redegørelse, og dette blev i et Møde hos Kapt. Schultz forelagt Delta-gerne, drøftet, ændret og vedtaget i hosstaaende Form (se Bilaget).

Samme Dag var Lt. la Cour blevet kaldt op til Viceadmiral Wandel og havde med ham følgende Samtale (afskrevet efter Lt. la Cours Optegnelser).

»Admiralen spurgte, hvad jeg kendte til Artiklen i »Nattd.« Søndag den 22/12 og til Notitsen i samme Blads Mandag Morgennummer.

Jeg fortalte ham i store Træk Sagens Gang; den Uro og det Mismod der var tilstede i Marinen, og som havde givet sig Udslag i Adressen til Formanden for Sø-It-Selsk; den Enquête, som var bleven Følgen af MMs Afslag paa Korpsets Ønske om at gaa den lige Vej til Klarlæggelsen af Marinens Standpunkt, men vort fuldstændige Ukendskab til og Misbilligelse af Artiklen i »Nattd«s Søndag Morgennummer og vort Ønske om at imødegaa den tendentiøse Fremstilling af Sagen, som havde givet sig tilkende her, med en Redegørelse, hvor vi lagde Kortene paa Bordet.

I den derpaa følgende, 1½ Time lange, Samtale udviklede Admiralen sit Synspunkt paa Forsvarssagens Løsning, specielt paa Spørgsmaalet om Kbhvns Befæstning til Landsiden.

Han hævdede, at han og Kmdr. Nyholm ved ihærdig Kamp med Forsvars-kommissionens Medlemmer havde fået dem til at gaa med til langt mere, end han nogensinde havde voget at drømme om, da Komm. nedsattes for 5½ Aar siden. Han nævnte i Forbindelse hermed et fremtidigt aarligt Militærbudget paa 26 Mill. Kroner.

Men idet han pointerede Vanskeligheden af det Arbejde, han havde udført over for de politiske Modstandere af Forsvaret, erklærede han ogsaa, at bragtes der nu Røre i Sagen, da vilde hele Arbejdet være spildt, thi de vilde sikkert hellere end gerne gribe enhver Lejlighed til at løbe fra deres Løfter, naar de blot kunde finde et plausibelt Paaskud. Derfor anbefalede han nu ubetinget Ro om Forsvarssagen i de sidste Par Maaneder – eller maaske kun een Maaned – inden Kommissionens Resultat fremkom.

Uden at han kunde sige, hvilke Betænkninger de forskellige Fraktioner vilde fremkomme med, udtalte han sig misbilligende om Kommissionsarbejdet og nævnte i denne Sammenhæng, at der fra de tilforordnede Militære vilde fremkomme et Særvotum – han vilde dog ikke ind paa, om der kom 2 militære Vota – men udtalte, som sagt, at vi ikke desto mindre kunde være godt tilfredse med overhovedet at være komne saa langt som Tilfældet var.

Han udtalte sig skarpt om de Komm. tilforordnede Landoff.s Illoyalitet, Ensidighed og Snæversyn. Han citerede adskillige Udtalelser, hvoraf skulde fremgaa en fuldstændig Undervurdering af Flaadens Opgaver hos disse og mange andre Landoff.

Specielt om Kbhvns Landbefæstning erklærede Adm., at han var en Theoretisk Tilhænger af Landbefæstningen, at han anerkendte alle de Grunde, der talte for den, men at han mente den finansielt og personelt uoverkommelig for en Stat af Danmarks Størrelse og med Danmarks Hjelpekilder. Den Fæstning, der laa der, gav han ikke 4 Skilling for. Navnlig erklærede han Nord- og Nordvestfronten for Intet. Han erklærede Skabelsen af en ny ydre Linie paa Nordfronten for for dyr til at det overhovedet kunde lade sig gøre, afviste som Nonsens Landetatens Projekt om Forter paa Eremitagesletten og gjorde navnlig gældende Betydningen af Mangler paa et Demarkationsbælte og Bekostningen ved Etableringen af et saadant.

Da jeg udtalte, at Landetaten vel selv maatte tage Ansvaret for de Støttepunkter som den forlangte, og at det var mig bekendt, at der kun ønskedes op til en halv Snes Mill. Kr. til Supplement af Landbefæstningen, erklærede Adm., at han satte sin egen *bon sens* over Landetatens Sagkundskab, at han

personlig havde undersøgt hele Fæstningen, og at han garanterede for, at det var det værste Møg, der endnu var stillet op som Værn.

Han erklærede endelig, at en meget stor Del af Landetatens Off. stod paa samme Standpunkt, men at de ikke turde tale – at hele Fæstningen kun hang i Gen. Kühnel, og han citerede derfor nogle Udtalelser fra afd. Gen. Zachariae, hvori der gjordes gældende, at det bedste Værn for Sjælland var et Armékorps (Felthær).

Betydning af Enighed mellem Flaadens og Hærens Off. vurderede han meget lavt. Han anerkendte som Sagkyndige kun de enkelte Off., som sad eller havde siddet i Administrationen, men regnede de andre for en Samling Kvæg-pander, som fulgte i Hælene paa Lederne. Angaaende Spørgsmaalet »Sagkundskab« bemærkede Adm., at han indtil sit 60. Aar ikke havde haft Lejlighed til at beskæftige sig med Militærvæsen (sic!), og at det havde kostet ham meget Arbejde at sætte sig ind i alt dette.

Han mente ikke, at Forsvarsadresse, Kvindeforening, Folkestemninger i det hele taget spillede nogen Rolle. Kun J. C. Christensen kunde gennemføre Sagen, og han skulde have Ro dertil.

Da jeg sluttelig meddelte ham, at vi ikke kunde frafalde Kravet om at fremkomme med en Redegørelse, befalede han mig, ikke at indlevere noget Manuskript til en saadan, før han havde set det; han henstillede meget indtrængende, at MM's Mundkurv paa Sø-It-Selsk. ikke omtaltes, og gav mig Ordre til at bringe Manuskriptet i Aftenens Løb.»

»Jeg bragte Admiralen Manuskriptet Kl. 9. Han læste det igennem i min Overværelse, sagde, at han saa godt, at jeg havde bestræbt mig for at følge hans Raad, at slibe de skarpe Kanter af; mente dog, at der var et Par mindre Rettelser (ret uvæsentlige, som jeg tilbød at rette) og bad om at faa Lov til at beholde det til næste Dag, da jeg saa skulde møde hos ham kl. 10 FM paa Parolstuen. Jeg anmodede om, at Kapt. Schultz maatte komme med, hvad han tillod. Han havde ringet til Kapt. Schultz om Eftermiddagen, men da var han ikke hjemme.»

Lt. la Cour har senere bragt i Erfaring, at Manuskriptet Mandag Aften eller Tirsdag Morgen, altsaa inden Samtalen i Parolstuen, har været hos Direktøren i MM.

Mandag Aften, d. 23. Decbr. Viceadmiralens Erklæring i »Berl. Tid.«

Tirsdag d. 24. Decbr. Kl. 10½ FM mødte Kapt. Schultz og Lt. la Cour i Søoff.Korpsets Parolstue, hvor *Viceadmiralen* begyndte med at beklage, at denne Sag var kommen frem og udtrykte sin Uforstaaelse af Motiverne til de Off.s Handlemaade, der havde sat den i Gang. Han erklærede, idet han henvendte sig til Kapt. Schultz – fordi denne »havde været udenlands« – at han ikke kendte noget Exempel fra andre Lande paa, at Off. i aktiv Tjeneste havde taget Del i en Diskussion om Forsvarets Ordning.

Kapt. Schultz og *lt. la Cour* ytrede Tvivl herom, idet de nævnte Sverige og Tyskland; men da de ikke havde Papirerne ved Haanden, kunde de ikke bogstavelig modbevise Admiralens Paastand.

Viceadmiralen hævdede som indlysende, at en Redegørelse som den foreliggende umuligt kunde offentliggøres i et Dagblad, da den indeholdt et helt

Forsvarsprogram. Oplæste derpaa en Skrivelse fra MM – den samme som blev bragt til Søoff.Korpssets Kundskab gennem Parol af 27/12. Denne Skrivelse forbød Off. at udtale sig offentligt om Forsvarssagen og var underskrevet af Kmdr. Kofoed-Hansen.

Paa Forespørgsel af *Kapt. Schultz*, om han maatte erstatte den bebudede Redegørelse med en Henviisning til dette Forbud, svarede Adm. undvigende og forsøgte ved at udvikle sit Syn paa Forsvarssagen at ændre de 2 Officerers. Under dette gentog han tildels sine Argumenter fra den foregaaende Dags Samtale med Lt. de la Cour og nævnte saaledes

1. at han var en theoretisk Tilhænger af Fæstningen,
2. at den nuværende Fæstning var noget Møg,
3. at der ikke var Besætning nok til Fæstningen,
4. at han intet Kendskab havde til militære Spørgsmaal, da han traadte ind i Forsvarskomm. og
5. at kun de Off., der havde – eller havde haft – Sæde i Administrationen, kunde have Kendskab til Forsvarssagen.

Kapt. Schultz betonedede, at han, der selv havde været med til at prøve-skyde Installationerne paa 2 af Forterne, var vel vidende om, at den nuværende Fæstning havde mangler – han henviste saaledes ogsaa til de fugtige Ammunitionsmagasiner – blot mente han, at det moralske Ansvar i Spørgsmaalet om Fæstningens Beliggenhed og Brugbarhed maatte ligge hos Landetaaten – os kunde det ikke vedkomme.

Adm.: »De vil da ikke have, at man skal staa roligt og se paa, at en Mand styrter sig i Vandet, naar han ikke kan svømme!«

I Løbet af den fortsatte Diskussion udtalte *Adm.* sin personlige Misbilligelse af den Krigsvidenskabeligt Selskab paalagde Mundkurv, mente forøvrigt, at Søoff. let kunde have faaet en Diskussion i Gang ved at bære sig lidt »fiffigt« ad – »Man begynder med at tale om Panserskibe og ender med at tale om Forsvar«!

Kapt. Schultz ønskede at præcisere Situationen og bad derfor om et bestemt Svar paa, om det maatte siges til »Nattd.«, at det var bleven forbudt at komme med en Redegørelse, thi noget maatte der siges.

Adm.: »Jeg forbyder Dem det ikke, men jeg ser det meget nødigt, og jeg fraraader Dem det paa det bestemteste (sic!). De kan jo sige saadan noget som, at efter Viceadmiralens Erklæring i »Berl. Tid.« er en Redegørelse overflødig«.

Kapt. Schultz: »Har Admiralen noget imod at sætte MMs Skrivelse i Parolen? Saa kan vore Kammerater i ethvert Tilfælde faa at se, at vi er bleven forhindrede fra at komme med en Redegørelse og det vil befri os fra Skindet af at have handlet illoyalt overfor dem.«

Adm. lod uvillig hertil. *Kapt. Schultz* anmodede da om at maatte oplæse Redegørelsen i Sø-It-Selsk. og herimod havde Adm. intet at indvende; men mod Adressebevægelse o. l. vilde han advare. Den kunde imødegaaes og latterliggøres ved Henviisning til de mange Underskrifter der i sin Tid samledes paa de Cold'ske Artikler – hvis Standpunkt Adm. stod paa den Dag i Dag – thi mange af dem maatte sikkert være fælles med de nu foreliggende.

Adm. sluttede med at anbefale de 2 Off. at skrive til »Nattd.«, at hans Er-

klæring gjorde Redegørelsen overflødig, hvortil *Kapt. Schultz* erklærede, at det var hans faste Overbevisning, at Uroen og Mistilliden derved kun forøgedes, og at Administrationen ikke handlede klogt i dette Tilfælde.

Lt. de la Cour udtalte, at Sagen nu var i for stærk Fart til at kunne standses – selv om den standsedes nu her, vilde sikkert *Andre* bringe den videre.

Tiden var fremrykket for at naa at faa en Meddelelse i »Nattd.« – til yderligere Meningsudveksling var der ingen Grund – Admiralen overlod de 2 Off. Skrivemateriale og sit Kontor.

Om Aftenen stod i »Nattd.« en kort Meddelelse med Underskrift.

Fredag d. 27. December. Søofficerskorpsets Parol:

»Marineministeriet har tilskrevet mig:

»Paa givne Foranledning, skal Ministeriet udtale, at det paa et Tidspunkt, hvor Forsvarets Ordning og Flaadens og Hærens Organisation m. m. er under Overvejelse hos Regeringen, i de militære Ministerier og mellem disse indbyrdes og hos Lovgivningsmagten – i Forsvarskommissionen – maa anses uforeneligt med de militære Pligter og altsaa med den Loyalitet, som Regeringen skal kunne regne paa fra Officerskorpsets Side, at en Officer i aktiv Tjeneste, eller flere i aktiv Tjeneste staaende Officerer i Forening, offentlig fremsætter deres Anskuelse om de ovennævnte Emner«.

Dette forbud, som indeholdes i foranstaaende Tilkendegivelse skal ubetinget respekteres af Korpsets Officerer.

C. F. Wandel«.

5te Møde

Søndag d. 29. December hos *Lt. de la Cour*.

Tildragelserne siden sidste Møde refereredes af *Kapt. Schultz* og *Lt. de la Cour*. Man enedes om at gøre et Forsøg paa at faa Redegørelsen oplæst i Sølts-Selsk., hvis Medlemmer havde den største Interesse i at blive underrettede om de faktiske Forhold – og herimod havde Admiralen jo ikke haft noget at erindre – og det overdroges *Kapt. Schultz* at forhandle med Form. i Sølts-Selsk. om Formen for Redegørelsens Fremkomst.

Lt. Topsøe-Jensen foreslog, at man skulde nedskrive hele Sagen, hvilket Forslag bifaldtes.

Ved Nytaarsparolen udtalte Chefen for Søofficerskorpset om Forsvaret, Forsvarskommissionen og den i det foregaaende skildrede Bevægelse omtrent følgende: (efter *Lt. Bergsøes* Erindring)

Admiralen beklagede i høj grad, hvad der havde fundet Sted og at det var ganske forkasteligt, at Off. optraadte offentlig paa det nuværende Tidspunkt, hvor der skulde være Ro medens Forsvarskommissionen arbejdede. Det var ganske uforsvarligt, at enkelte Officerer opstillede et Forsvarsprogram og derved prøvede paa at paavirke Forsvarskommissionen.

Admiralen udtalte, at han nu var sikker paa, at enhver Officer vidste, hvorledes han havde at forholde sig.

Han udtalte sin fulde Anerkendelse af Kommandør *Nyholms* store Arbejde og den store Støtte de tilforordnede Medlemmer af Forsvarskommissionen havde haft i Marineministeriets Stab, det Navn han her vilde nævne var *Pr.lt. Lorck*.

Den 3die Januar fremsatte Kapt. Schultz over for Kapt. Saabye Forslag om at man skulde opgive at bringe Redegørelsen frem i Sø-It-Selsk., da

der næppe mere var nogen bl. Søoff. der mistænkte os for at have optraadt illoyalt, og

man næppe vilde kunne faa Redegørelsen frem i Sø-It-Selsk. uden at indhente MM's Tilladelse og derved vilde risikere at irritere Direktøren ved at tvinge ham til at give endnu et Afslag uden at opnaa nogensomhelst Fordel. Kapt. Saabye delte Kapt. Schultz's Opfattelse.

D. 5te Januar fremkom i »Nattd.« Offentliggørelsen af et Brev fra Gen. Madsen til Dr. Barfod omhandlende Enquêteen. Brevet var et vigtigt Korrektiv til »Nattd.«s første Artikel om denne Sag – i den Anledning føjede Bladet en Kommentar til Brevet.

D. 7de Januar mødte Kapt. Schultz efter Ordre hos Viceadmiralen, som spurgte, om det var Kapt. S., der havde tilsendt »Nattd.« Parolen af 27de Decbr. f. A., hvortil denne svarede, at det hverken var ham eller nogen af de agerende, der havde gjort det. Vi holdt os af letforstaaelige Grunde tilbage fra al Offentlighed.

Kapt. S. spurgte nu Adm. om Parolen var fortrolig, hvorpaa denne svarede: »Nej, det kan man ikke sige, den er«.

Kapts. S.: »Saa maa Admiralen ogsaa kunne forstaa, at der er hundrede Veje, ad hvilke den kan komme til en Avis, navnlig naar denne ønsker at faa fat paa den«.

Paa Adm.s Spørgsmaal, om det var Gen. Madsen, der havde leveret Parolen til »Nattd.«, svarede Kapt. S. at saavidt han kendte Gen. Madsens Forhold til dette Blad, var det ganske udelukket, at det kunde være ham, da dette Forhold nemlig var af en saadan Art, at han ikke vilde skrive direkte til det, men havde valgt den underlige Form at lade det gaa gennem Dr. Barfod.

Under den fortsatte Samtale med Adm. udtalte Kapt. S.: »Det forekommer mig, at Adm. var alt for stræng mod os ved Nytaarsparolen – Adm. kunde godt efter den strænge Dom over os, have kommet med en Bemærkning om, at vi kun havde handlet i den bedste Hensigt, selvom vor Handlemaade i Øjeblikket maaske ikke var heldig, noget hvorom vi ikke kunde vide Besked«.

Til Slut udtalte Adm. sin Glæde over at det ikke var en Off., der havde givet Parolen til Bladet, hvorpaa Kapt. Schultz gik.

Læst og tiltraadt for hvor jeg har været meddelagtig

J. Schultz
(sign.)

Saabye
(sign.)

C. Bastrup
(sign.)

C. F. Mourier
(sign.)

Dirkinck-Holmfeld
(sign.)

H. Bergsøe
(sign.)

Harald Bonde
(sign.)

Schaffalitzky Muckadell
(sign.)

E. Gyldenkrone
(sign.)

BILAG

(Ordlyden af det manuskript, som søofficersgruppen ville indlevere til Nationaltidende, men som blev stoppet af viceadmiral C. F. Wandel)

Forsvarssagen

I Anledning af den i Nationaltidende Nr. 11.406 (Søndag Morgen d. 22. Dec.) fremkomne Artikel med Overskriften »Forsvarssagen – Et afgørende Skridt – Flaadens Officerer udtaler sig in corpore for Københavns Befæstning« skulde vi undertegnede Officerer fremsætte følgende Udtalelser.

Da vi, fra første Færd, have deltaget i den Bevægelse, der i Øjeblikket gaer igjennem Marinen, kunne vi, med vore Navne, garantere for Rigtigheden af de Oplysninger, som den ovenfor citerede Artikel nødsager os til at fremkomme med, angaaende denne Bevægelses Natur og Maal.

Nationaltidendes Kilde har Ret, naar den meddeler, at der indenfor Marinens Officerskorps i længere Tid har hersket en Misstemning. Denne har i første Linie havt sin Aarsag i den Uro, som har maattet gribe enhver dansk Mand, der saa sit Land ligge værgeløst, medens [de, der var sat til at ordne dens Værn, lod] Aar efter Aar af den kostbare Tid gaa hen, uden at der fremkom noget Resultat.

Men hvad der yderligere har forøget Misstemningen i Marinen, er Følelsen af, at dens Officerers Standpunkt i Forsvarssagen, saavel over for den civile Befolkning som overfor Officererne af det andet Værn, ikke bliver rigtigt opfattet.

Paa Forsvarsmøder, i Avisartikler og Piecer om vort Forsvar, – overalt hvor denne Sag debatteres og discuteses see vi os tagne til Indtægt for en bestemt Synsmaade, der er modsat Hærens Officeres, og denne Divergens benyttes i den partipolitiske Strid som Middel til Forhaling af enhver Løsning af Forsvarssagen.

Vi ved, at der *har* været en saadan Divergens, men vi have Grund til at formode, at den, paa Grund af Forholdenes Natur, i det væsentlige har tabt sig.

Da vi ansee Formodningen om Uenighed imellem de To Værn som den største Hindring for, at det danske Folk kan faa Tro paa og Tillid til, at der igjennem et Forsvar kan skabes en virkelig værdifuld Assurance for Landets Neutralitet og Selvstændighed, ønskede vi at bidrage vort til at bortskaffe denne Hindring.

Vor Fremgangsmaade maatte være denne: Først at søge Marinens Standpunkt afklaret, dernæst at søge Samarbejde med Hærens Officerer, for endelig, om Enighed opnaaedes, at slaa den gamle Paastand om de Sagkyndiges Uenighed ned.

Det kunde synes mærkelig, at det, efter det Spand af Tid, i hvilken Forsvarsspørgsmaalet har staaet paa Dagordenen, skulde være nødvendigt at efterlyse Marinens Standpunkt. Men det maa erindres, at Regjeringen har hævdet sin Fordring om Taushed vedrørende Forsvarsspørgsmaalet, saa længe Forsvarskommissionen sad, og at den derved har hindret al Discussion om Forsvarsspørgsmaalet i de militær-videnskabelige Foreninger.

Vi vare derfor afskaarne fra at gaa den lige Vej, – gjennem en Discussion i Sølieutenantselskabet at søge Sagen belyst og Standpunktet fastslaaet.

Hvis vi vilde blive paa Lovens Grund, havde vi intet andet Middel til at opnaa vort Formaal end Samtale Mand og Mand imellem.

Dette Arbeide var i Gang, da Nationaltidendes Artikel fremkom.

Det var Hensigten at forespørge samtlige Marineofficerer i aktiv Tjeneste om deres Standpunkt i Forsvarssagen, idet man søgte deres Tilslutning til et Program af følgende Indhold:

»Vi ansee de 3 Hovedfaktorer i Forsvarsspørgsmaalet

1. Flaadens Udvikling, med de til Løsningen af dets Opgaver for Hævdelsen af Neutraliteten nødvendige Støttepunkter,
2. Hærens Udvikling (Gjenindførelsen af den almindelige Værnepligt),
3. Kjøbenhavns Sikring mod Overrumpling saavel fra Sø- som Landsiden, for at være af ganske sideordnet Betydning, saaledes at en ensidig Udvikling af eet af disse Led paa Bekostning af de andre vil være ligesaa uheldig som ingen Løsning.

Vi ansee ikke nogen Løsning for forsvarlig, uden at den billiges af de Sagkyndige – hver for sit Omraade; ved de Sagkyndige maa vi, i første Instans, forstaa de Sø- og Landofficere, som bære – eller som i Krigstid ville komme til at bære – Ansvar for Forsvarets enkelte større Led.«

Til trods for, at man ikke havde naaet at adspørge alle hjemmeværende Søofficerer, da Fremkomsten af Nationaltidendes Artikel afbrød vort Arbeide, har dog et overveiende Flertal af disse alt sluttet sig til ovennævnte Program.

Det vil imidlertid af Programmets Ordlyd sees, at den paagældende Artikel i Nationaltidende af d. 22. ds. gjør et stærkt misvisende Billede af den Maade, hvorpaa et Flertal af Marinens Officerer kan tænke sig en forsvarlig Ordning af Forsvarsspørgsmaalet.

Bladets Meddeler nævner ganske vist kun Landbefæstningen som *Led* i Søofficerernes Forsvarsstandpunkt, men da han udelader Omtalen af de andre sideordnede Led, vil de færreste Læsere faa andet ud af Artiklen, end at Marinens Officerer ere havnede i det Forsvarsstandpunkt, der udtrykkes i Begrebet »Kjøbenhavns Befæstning med Anhang«.

Endelig skal det anføres, at de i Slutningen af Nationaltidendes Artikel opgivne Tal, 90 kontra 4, intet har med denne Sag at gjøre.

J. H. Schultz
Kaptajn i Marinen

L. Dornonville de la Cour
Premierlieutenant i Marinen

Det i skarp parentes anførte er det, som viceadmiral Wandel ved samtalen den 23. dec. ønskede slettet.

Officersgruppens bevægelse fik et efterspil i Rigsdagen og på den politiske arena. Som Koføed-Hansen havde frygtet blev uroen og det udstedte forbud grebet af oppositionen – såvel til højre som til venstre side.

Under behandlingen af finanslovsforslaget for så vidt angik krigs- og marineministeriet spurgte C. Th. Zahle den 15. januar 1908 i folketinget²⁶ »om det forbud, der er udstedt til Marinens Officerer mod at

26. Rigsdagstid. Folket. 1907–08 sp. 3098.

udtale sig om Forsvarssagen, omfatter samtlige officerer i den danske Hær og Flåde, eller om det kun er en del officerer, til hvem der er udstedt et sådant forbud.« I sit svar sagde J. C. Christensen²⁷, at officerer ikke havde samme ret som andre borgere m. h. t. at danne foreninger. Han henviste til grundlovens § 94 og fastslog, at officererne i deres foreninger var undergivet deres foresattes tilsyn, og udtalte i øvrigt som sin mening, at »det ikke ville være heldigt, hvis man vil forsvarssagens vel her i landet, at sligt drøftedes i officersforeninger«. Zahle spurgte nu endnu engang om, hvorfor artilleriofficererne ikke havde fået et tilsvarende forbud. Hertil replicerede J. C. Christensen, at dette havde der ikke været anledning til.

Sagen var imidlertid ikke dysset ned dermed. Til behandling i Folketingets møde den 13. april 1908 var optaget et spørgsmål fra højremanden professor Oscar Ellinger til forsvarsministeren angående officerernes ytringsfrihed. Ellinger ønskede bl. a. oplæst viceadmiral C. F. Wandels skrivelse af 26. december til søofficererne²⁸. Det fremgik af J. C. Christensens indlæg, at det havde været artiklen i Nationaltidende sammen med Wandels moderklæring den 23. december, der havde foruroliget ministeren. Han mente endvidere, at det var urimeligt, at man pålagde de officerer, der var tilforordnede Forsvarskommissionen tavshedspligt, når så samtidigt enhver løjtnant kunne agitere alt det han ville (!) Ellinger lod sig dog ikke nøjes hermed. Han udviklede i en længere, velformuleret tale, hvorledes det udstedte forbud intet havde at gøre med hverken §§ 80, 87, 88 eller 94 i grundloven. Han kaldte forbudet grundlovsstridigt og beskyldte J. C. Christensen for at have givet udseende af, at det hele drejede sig om foreningsfrihed, mens det jo i virkeligheden var et ytringsfrihedsspørgsmål. Ellinger var påfaldende godt underrettet om søofficersgruppens bevægelse. I hans beskrivelse af bevægelsen findes der verbale overensstemmelser med den til brug for enquêten udførte skrivelse, som altså Ellinger har haft kendskab til. Det fremgår imidlertid ikke af materialet, om Ellinger har været i kontakt med nogle af officererne fra selve kredsen. »Vil virkelig nogen træde i Skranken for dette, at en officer, der offentlig udtaler sig om forsvarssagen, handler i strid med sine militære pligter? Det er det rene nonsens . . .« udtalte han.

J. C. Christensen svarede i et – må man sige – ualmindeligt svagt indlæg på Ellingers udlægning. Han fastholdt sit forbud og udtalte, at »selv-

27. Ibid. sp. 3111.

28. Hele behandlingen af dette spørgsmål findes i Rigsdagst. Folket. 1907-08 sp. 7033-70.

følgelig havde officererne deres grundlovmæssige rettigheder, men de grundlovmæssige rettigheder bestå ikke i, at en embedsmand kan sætte sig ud over de diskretionspligter eller embedspligter, han har; det er ikke de grundlovmæssige rettigheder«. Med denne fortolkning havde J. C. Christensen yderligere gjort sit forbud problematisk, hvad der også blev påpeget af Ellinger; for kan man sige at der er tale om diskretionsbrud, når en yngre officer udtaler sig om sit syn på forsvaret og den efter hans mening mest hensigtsmæssige ordning! I dag er vi naturligvis ikke i tvivl om, at en sådan udtalelse må ligge på det politiske plan, hvor en hver borger – officer eller ikke-officer – må kunne udtale sig. Ellinger opfordrede ministeren til at tage forbudet tilbage, hvilket dog J. C. Christensen afslog. Da Forsvarskommissionen endelig i sommeren 1908 fremkom med sin betænkning, strammedes søofficerernes mundkurv yderligere, idet Marineministeriet den 27. juli 1908 udstedte en bestemmelse om, at det ikke kunde tillades Søværnets personel korporationsvis eller flere i forening at fremsætte deres meninger og anskuelser om ordningen af landets forsvarsvæsen²⁹. Samtidigt blev J. H. Schultz som redaktør af Tidsskrift for Søvæsen af Kofoed-Hansen frarådet at skrive artikler om Forsvarskommissionens betænkning³⁰.

Først i forbindelse med de forskellige afrustningsforslag i 1920'erne vovede søofficererne at udtale sig »korporationsvis« om deres syn på forsvarets ordning.

29. Se anf. bog om Søc-lieutenant-Selskabet p. 147.

30. Jfr. brev fra J. H. Schultz, der ligger som bilag til manuskriptet »Beretning ... etc.« – nedskrevet den 1. august 1908.